

GUSAR NA PRAMCU DRUŠTVENOG ŽIVOTA SPLITA IZMEĐU SVJETSKIH RATOVA

UDK:
061.237(497.583Split):797.21]“1918/1941“
Primljeno: 3. VII. 2014.
Pregledni rad

HERCI GANZA ČALJKUŠIĆ
Komisija za povijest sporta
Splitskoga saveza sportova
Tijardovićeve 16
21000 Split, HR

Analizom periodičnog korpusa te bibliografske građe zavičajnoga, sportsko-povijesnoga i klupskog karaktera, dugogodišnjim prikupljanjem zapisa, fotografija i ostalih artefakata iz osobnih arhiva, proučavanjem arhiva matičnog kluba i muzejskih ustanova te intervjuiranjem svjedoka vremena i njihovih potomaka, rekonstruirani su počeci djelovanja Veslačkog kluba Gusar u Splitu. Člankom se prikazuje razvoj koji je u razdoblju između dva svjetska rata, zahvaljujući vizionarskoj agilnoj Upravi, izuzetnim sportskim rezultatima i preuzimanjem vodeće uloge u brojnim segmentima života grada, postao sportskom, ali i društvenom perjanicom mladoga modernog urbanog središta.

Ključne riječi: Gusar, veslanje u Splitu, Fabjan Kaliterna, dr. Ivo Stalio, Gusarovi plesovi

Procesu izrastanja Splita iz austrougarske provincije u moderni mediteranski grad u razdoblju između dva svjetska rata uvelike je pridonijela i renesansa sportskog života. Poslijeratni polet prožet domoljubljem mladeži željne slobode koja se nekoć okupljala u sportskim klubovima s nacionalnim predznacima izražavajući svoju pripadnost, svijest i političko nezadovoljstvo, u novonastaloj je Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca u Splitu kao novom službenom središtu Dalmacije pokrenuo istinski procvat društvenog života. Među obnovljenim

predratnim klubovima, uz gimnastički Hrvatski sokol¹, teniski Hrvatski šport klub², Lovačko društvo *Split*³, *Autoklub*⁴, nogometne klubove *Hajduk*⁵ i *Anarh*⁶ te Hrvatski ciklo-klub *Split*⁷, djelovanje su obnovili i veslački klubovi *Adria* te netom prije početka rata službeno utemeljen Hrvatski veslački klub *Gusar*.

Najstariji veslački i jedriličarski klub službenog naziva *Rowing and yachting club Adria*⁸, osnovan 1890. te ugašen 1928. godine, tijekom 38 godina djelovanja zadržao je, zbog ekskluzivnosti članstva, karakter familijarnog izletničkog društva bez stvarnih sportskih ambicija i uspjeha. Tu razvidnu prazninu u sportu koji autentično, mogli bismo reći genetski, proizlazi iz tradicijsko-geografskog naslijeđa, odlučili su popuniti splitski praški studenti predvođeni Fabjanom Kaliterom⁹ (1886.-1952.). Ideja je nikla već 1912. godine nakon što su oduševljeni velikom utrkom osmeraca *Primatorska osma* na Vltavi, zahvaljujući prijatelju Josipu Kodlu¹⁰, aktivnom veslaču *Bleska*, obišli taj klub iznimne veslačke tradicije i spoznali čari tog lijepog vodenog sporta. Odlučili su splitsku luku oplemeniti brodicama i veslima te je sportski zaljubljenik Fabjan u praškoj kavani *Šport* iste 1912. godine osmislio ime *Gusar*, kao *hajdučki* pandan na moru, skicirao plamenac i odlučio kome ponuditi važnu ulogu prvoga predsjednika Kluba.

Nakon opsežnih priprema 5. ožujka 1914. godine u prostorijama Hrvatskoga doma održana je Osnivačka skupština Hrvatskoga veslačkog kluba *Gusar*. Za prvog predsjednika izabran je dr. Ivo Stalio¹¹, a za odbornike su imenovani: dr. Grga Anđelinović, Anđeo Katalinić, dr. Vjekoslav Lavš, prof. Niko Pavković, ing. Ivan Šakić i Juraj Vranković. Brojni ugledni Splicićani, među kojima i ing. Fabjan Kaliterna, dr. Ivo Karaman i prof. Lav Grisogono, prisustvovali su ovom važnom i u tisku najavljivanom događaju te se uključili u prikupljanje financijskih sredstava potrebnih za kupnju prvih brodova i gradnju doma. Entuzijazam vodstva i zanimanje članstva prekinuo je, nakon samo četiri mjeseca djelovanja, Prvi svjetski rat.

PRVI ZAVESLAJI SPLITSKOGA GUSARA

Pet dugih ratnih godina sanjali su *gusaraši* kupnju brodova, gradnju doma i prve regate. Na Obnoviteljskom sjednici Skupštine 14. veljače 1919., na kojoj mijenjaju ime u Jugoslavenski veslački klub *Gusar*, na čijem čelu ostaje dr. Ivo Stalio, jasno utvrđuju prioritete te donose već pripremljene nacрте Doma koji će se prema nacrtu ing. Fabjana Kaliterene graditi podno Katalinića briga na Wilsonovoj obali u neposrednoj blizini Doma *Adrije* u istočnom dijelu splitske luke.

Teškim poratnim vremenima usprkos, *Gusar* je u iznimno kratkom razdoblju, tijekom 1920. godine, izdašnim novčanim prilozima svojih utemeljitelja, članova Uprave i brojnih podupiratelja, uglednih građana koji su prepoznali važnost i potencijal Kluba, prikupio respektabilni iznos od 200 tisuća kruna. Premda prikupljena sredstva nisu bila dostatna za ostvarenje svih potreba, Uprava na čelu s dr. Ivom Staliom, potpredsjednikom Jakšom Račićem, tajnikom Petrom Vitanovićem, blagajnikom Brunom Roićem te odbornicima Antom Tonijem Danilom, Dujom Delićem, Franom Dominisom, kap. Ivom Gattinom i ing. Fabjanom Kaliternom, odlučila se za najpotrebnije u tom trenutku – gradnju garaže i kupnju brodova. Istodobno se u kontekstu političkih zbivanja događa još jedan ključni povijesni trenutak koji je *Gusaru* donio vjetar u krmu. Nakon potpisivanja Rapallskog ugovora¹² 12. studenoga 1920. godine dolazi do fuzije splitskog *Gusara* i zadarskog *Jadrana*¹³ te se cijeli niz iskusnih veslača, trenera i sportskih djelatnika domoljuba seli iz Zadra u Split, donoseći sa sobom nekoliko spašenih brodova, vesala te nešto ostale klupske opreme. I tako je splitsko veslanje započelo u zadarskim brodovima, ali je otpočetak nosilo snagu dalmatinskog prkosa, volje, požrtvornosti i odgovornosti.

Upravo je taj aspekt njihova djelovanja višekratno izrican u brojnim napisima u tisku – stvoriti od *Gusara* veslački epicentar regije: (...) *Prazninu koja je nastala, morao je popuniti Split. 'Gusar' je preuzeo zadaću i moralno baštinstvo 'Jadrana', a Split, kojem je svuda priznata ljubav i zanos za sve što je dobro, lijepo i rodoljubno, koga je darežljivost za dobre svrhe proverbijalna, taj Split nije se samome sebi iznevjerio, već nas je u takvom mjeri podupro, da smo u kratko vrijeme mogli doći do ovog čednog prvog cilja.*¹⁴ *Ovo društvo mora (...) da preuzme na se jednu drugu zadaću, naime da poveća jednu široku akciju oko osnivanja što većeg broja veslačkih društava u Dalmaciji. U tome može ono najbolje da uspije jer je ovo jedino naše veslačko društvo postavljeno na jakim temeljima, najmodernije uređeno i koje ima u svojoj sredini iskusnih ljudi u tom sportu. (...) Teška je ovo zadaća za jedno društvo, kojega čeka još toliko posla oko svog uređenja, ali svejedno, dužnost je svakoga da se žrtvuje za dobru stvar, pak smo mi stalni da će novo društvo u svakom pogledu znati da svoju dužnost ispuni.*¹⁵

Od prvog dana misija i vizija pomno izabrane, ugledne i organizacijski potkovanе *Gusarove* uprave nije bila samo stvoriti sportski jak klub na europskoj razini, već postati promicatelj kulturnoga i društvenog života, prepoznatljiva

perjanica građanskog napretka. Vizionar i istinski entuzijast predsjednik dr. Ivo Stalio na svečanom je otvorenju prvog *Gusarovog doma* 16. listopada 1921. godine istaknuo: (...) *No mi, gospodo, kad smo naprtili na naša ledja ovaj trud, nismo išli samo za tim, da Splitu dademo jedno sportsko društvo koje će da goji i razvija svoj najljepši, najzdraviji i nama najprirodniji sport, da mu dademo jednu ustanovu koja svud u svijetu važi kao kulturna i naš vidokrug je širi.*¹⁶

GUSAR – ŠTOKER HRVATSKOG SPORTA NA EUROPSKOJ SCENI

I tako bješe i jest! Ključna godina *Gusarovog* porinuća na društvenu scenu grada bila je 1921.! Prošla su desetljeća, čak stoljeće, promijenile su se ne samo postave posada, članovi uprava i predsjednici *Gusara* već su prohujali i ratovi, promijenile se države i politička ustrojstva, ali su temeljni principi, ciljevi i vrijednosti koje su zacrtali utemeljitelji ovog Kluba, očuvani, njegovani i unaprijeđeni. *Gusar* je, lociravši se tijekom prvih pola stoljeća djelovanja u splitskoj Gradskoj luci - najprije na njezinom istočnom dijelu podno Katalinića briga¹⁷, a potom, od 1927. do 1974. godine, na Matejuški¹⁸ - bio neizostavni dio ne samo vizure grada već i jedno od vrela života i živosti, mediteranskog košmara, svjedok, ali i stvaratelj *imidža* i *direva*, mjesto susreta i plesova, odrastanja i stasanja, *partenci* u svijet i povratka na *đigu* na kojoj je ostala vezana mladost. *Gusar* (kao zdanje na Matejuški) premda trn u oku arhitekata i struke, dio je razglednice na kojoj je ona provincija s početka ovog povijesnog prikaza ili pak početka XX. stoljeća postala grad koji njegovi žitelji (više ili manje opravdano ili kriterijski mjerljivo, ali od srca, gušta i s ponosom) nazivaju *najsportskijim gradom na svitu*.

Bez obzira na utemeljenost te laskave titule, za Split i Splitskane ta se legenda počela oblikovati upravo dvadesetih godina XX. stoljeća, kada stasaju brojni sportski klubovi, a njihovu reprezentativnu, dugovječnu i trofejnu potku čine *Hajduk*, *Gusar*, *Jadran* i *Labud*. Premda otvoreni svim slojevima građanstva, oni su okupljali intelektualce, studente i gimnazijalce, kojima su nudili ne samo *zdravo tijelo* već i *zdrav duh*. Djelatnost ovih četiriju klubova, koje često simbolično nazivaju *splitskim sportskim četverolistom*, u razdoblju između dva svjetska rata međusobno se prožimala, a sportsko ozračje koje su razvili vidno je oblikovalo životni stil grada.

Na sportskom planu Split je na ondašnjoj državnoj razini predstavljao opasne protivnike, nepresušne talente, kvalitetu s jamstvom kontinuiteta.

Zanimljivo je spomenuti kako su godine 1929. splitski sportaši spomenutoga sportskog četverolista redom osvojili naslove državnih prvaka: *Hajduk* u nogometu, *Gusar* u veslanju, *Labud* u jedrenju i *Jadran* u plivanju. Ipak, u tom vrhunskom četvercu mjesto *štrokera* ipak je pripalo *Gusaru*. Na Europskom prvenstvu 1929. u poljskom Bydgoszczu do naslova europskih viceprvaka dovelao je *Gusarov* osmerac u sastavu: Emil Brajnović, Josip Gattin, Dragi Glavinović, Mihovil Ljubić, Josip Mrklič, Petar Kukoč Petraello, Andro Žeželj, Duško Žeželj i kormilar Kamilo Roić. Tako su *gusaraši* postali prvi osvajači međunarodne medalje splitskoga i hrvatskoga sporta uopće.

Težnja Uprave Kluba da njihovi veslači što prije stanu uz bok nacijama s dugom veslačkom tradicijom, zahtijevala je brojne preduvjete. Najveći dio tog posla odradio je dr. Ivo Stalio, inicirajući 1922. godine osnivanje Veslačkog saveza Jugoslavije, kojim je predsjedao od 1925. do 1933. godine, te je pod njegovim vodstvom primljen 1926. u punopravno članstvo FISA-e. Od tog trenutka *Gusarovi* armovi redovito nastupaju na prvenstvima Europe gdje plijene pozornost veslačkih velesila. Osim na spomenutom Prvenstvu 1929., sudjelovali su *gusaraši* i na Europskim prvenstvima u Zürichu 1924., Luzernu 1926., Liégeu 1930., Parizu 1931., Beogradu 1932., Budimpešti 1933., Luzernu 1934. i Grünau 1935. godine.

Da uspjeh osmerca u Bydgoszczu nije slučajan, već da je riječ o ustrajnom kvalitetnom radu, potvrdili su splitski veslači na Europskom prvenstvu, prvi put organiziranom od strane VSJ, u Beogradu 1932. godine, osvojivši prvu zlatnu europsku medalju u povijesti hrvatskoga sporta. Ovjenčani zlatom i s osvojenim prijelaznim Peharom Kraljevine Italije zauvijek su upisali svoja imena u bogatu sportsku nacionalnu spomenicu: Ivo Fabris, Bruno Marasović, Luka Marasović, Elko Mrduljaš, Jure Mrduljaš, Petar Kukoč Petraello, Vjekoslav Raffaelli, Jakov Tironi i kormilar Ljubomir Miro Kraljević.

Kao državni reprezentativci i prvi splitski olimpijci *gusaraši* su nastupili i na Olimpijskim igrama u Berlinu 1936. godine: Davor Jelaska u skifu te Elko Mrduljaš, Jakov Tironi i kormilar Nikša Alegretti u dvojcu s kormilarom. *Gusar je u svakom pogledu bio pravi europski klub, upravo onakav kakvog su zamišljali njegovi utemeljitelji. Ne samo što su mu rezultati bili vrijedni spomena na svim međunarodnim regatama na kojima su sudjelovali, već su i treneri veslačima najčešće bili ugledni veslački stručnjaci iz starih i poznatih europskih klubova.*¹⁹ Godine 1924. splitske veslače *Gusara* podučava, pa čak i vodi na njihovo prvo

Europsko prvenstvo u Zürich kapetan A. H. Jackson, član *National Sporting Cluba* u Londonu. Bivši veslač zadarske *Diadore*, Rus Petar Ivanov, u *Gusaru* je kao trener radio u veslačkoj sezoni 1930. i 1931. godine. Ipak, najviše je trenera u Split došlo iz njemačkih klubova: ing. Bruno Schmidt (1925.), Waldemar Moder iz Karlsruhea (1932. i 1933.), nastavnik Berlinske akademije Gerhard Voight (1934. do 1936.), Zand iz Berlina (1935.) i A. Vieser (1938.).

ČAROBNE GUSAROVE NOĆI

Otkako je godine 1893. otvoreno Općinsko kazalište počela je era velikih društvenih krabuljnih plesova s pozivnicama. U kazalištu bi se iznad gledališta podigao plesni podij u visini pozornice. Sviralo bi po nekoliko plesnih orkestara. U potkrovlju zgrade nalazila se i restauracija, a za tu prigodu serviralo se i po ložama. Seriju plesova obično bi otvorilo Dobrovoljno vatrogasno društvo. Slijedile bi nezaboravne večeri športskih i drugih društava. Napomenimo da je prvi krabuljni ples veslačkog i jedriličarskog športskog društva 'Adrija' održan 5. veljače 1896. (podatak D. Marovića). Klubovi nisu primali državne subvencije (kao danas), pak su im dobrovoljni prilozii prikupljeni na tim plesovima predstavljali glavno vrelo prihoda.

'Gusar', 'Hajduk', 'Jadran', 'Split' i drugi klubovi natjecali su se tko će prirediti ljepši i raskošniji ples. Po tradiciji najuspješniji i najposjećeniji bili su 'Gusarovi. Unaprijed se znalo da će se na njemu vidjeti europski modni noviteti. Naime, predsjednik društva dr. Ivo Stalio, splitski venerolog, donosio je sa suprugom Stefanijom iz Pariza modne i karnevalske kreacije, te najnovije muzičke hitove. Na 'Gusarovu' plesu okupilo bi se i više od 1500 kostimiranih uzvanika.²⁰

Split je između dva rata živio život male metropole koja je hvatala korak s Europom kako u uređenju komunalne infrastrukture, arhitekturi, zdravstvu, obrazovanju, prometnoj povezanosti, kulturi, sportu, tako i u društvenom životu. Pratili su se pariški modni trendovi, organizirali balovi, plesovi i jazz-večeri, čajanke i plesni vjenčići. Baš kao što je u citiranom tekstu naveo profesor Frano Baras, u tom segmentu društvenog života grada tijekom dvadesetih i tridesetih godina XX. stoljeća prednjačio je *Gusar*, čiji su pomno pripremani, organizacijski kompleksni i originalni plesovi bili s nestrpljenjem iščekivani i rado posjećivani.

Priča o *Gusarovim* plesovima započinje o karnevalu 1922. godine, u vrijeme kad se mladi Klub skućio u svom prvom *Domu*, ali je nužno trebao brodove kako bi njegovo brojno i poletno članstvo zaveslalo k prvim regatama.

Upravo je kupnja prvog osmerca bila povod organiziranju prvog plesa, kojem je prethodila maštovita promidžba u javnosti. Ondašnje su tiskovine redovito izvještavale o pripremama i pozivale građanstvo na pravodobnu kupnju ulaznica, u Gradskoj luci je organizirana promotivna veslačka revija u postojećim *Gusarovim* brodovima naslijeđenim od zadarskog *Jadrana*, u osmišljavanje izgleda prostora u kojem će se ples održati uključeni su splitski umjetnici i aranžeri, a nekoliko dana uoči ovog događaja *gusaraši* su Narodni trg (*Pjacu*) s krovova okolnih zgrada zasuli šarenim papirićima kojima su apelirali *na građanstvo da ga se pomogne u plemenitom nastojanju oko unapređenja našeg pomorskog športa i da mu se omogući nabavka prve jugoslavenske osmerke na Jadranu, koja će nositi ime našeg grada.*²¹

Prvi je veliki društveni ples *Gusara* održan 18. veljače 1922. u hotelu *Central*, a o detaljima doznajemo iz tiska: *Reklama za prvi ples 'Gusara' nije bila uzaludna, jer se gradjanstvo vrlo brojno odazvalo pozivu uprave i plesnog odbora našeg najmlađeg i zato najsimpatičnijeg športskog kluba. Priređivači su plesa očekivanjima odgovorili u onoj mjeri u kojoj se u danim okolnostima mogao da priredi jedan zaista otmen i dobro organizovan ples. Palme pred vanjskim ulazom Narodne Kafane i 'Centrala' i pojačana električna svijetlost privlačile su opću pažnju dokonog svijeta koji je u gustim redovima nekoliko sati stajao na uglu Narodnog Trga Ispod Ura. Svijet je stizao u većim skupinama tek oko 10 sati. U 11 sati sve su prostorije već bile pune. Plesni su kostimi bili birani i mada plesna dvorana nije toliko prikladna za raskošniji ples, ipak su se isticale svojom dotjeranošću i finoćom mnoge i mnoge toalete. Aranžeri su plesa mnogo doprinijeli svojom žustrinom i umješnošću da je ples bio jedna opća animirana zabava. Od ulaznih vratiju do plesne dvorane prolazilo se uz improvizirane ljesice sa raznolikim cvijećem, zidove okićene lovorikom. U predsoblju je 'proljeće' bilo najveća atrakcija. Zidovi su bili pokriveni sagovima a unaokolo nizali su se udešeni sa ugodnim zakutcima nasadi sa bajamovim cvijećem. Parovi su u toj improviziranoj bašti tražili najradje zaklonište.*

*Na ulazu padale su stotinjarke dobrovoljnih doprinosa u fond 'Gusara', od kojih će se u prvome redu nabaviti 'osmerka'. Ples 'Gusara' ostavio je najbolji utisak i može se bez pretjerivanja kazati da je bio najljepši ove karnevalske sezone. Doprinijela su sva društva i svi slojevi ovome lijepom uspjehu.*²²

O atrakcijama kao što su snijeg i grudanje, premijerni nastup *Jazz-banda* na jednom splitskom plesu, o reklamnim plakatima domaćih umjetnika među

kojima je najviše pozornosti privukao onaj Marina Tartaglie, te točkama bogatog programa govorio je cijeli grad. Visoko postavljenu letvicu trebalo je podizati. Javnost je iz godine u godinu pozorno pratila pripreme i rado se odazivala ovoj svojevrsnoj godišnjoj svetkovini na koju su, osim brojnih Splićanki i Splićana dolazili i gosti iz svih krajeva Dalmacije: iz Makarske, Sinja, Šibenika, Knina i s otoka, ali i iz Zagreba i Beograda. *Nepregledni posjet odličnih pozvanika dupkom ispunja sjajem ukrašene dvorane. Svaki pojedinac izvrsnim raspoloženjem pridaje zabavi ono nešto svoga, pa cjelina plamsa oduševljenjem. Obilni pa i vanjski milodari jamče da 'Gusar' nije miljenik Splita nego cijele Jugoslavije. I zato svake godine odlizne iz plesne dvorane u pučinu po jedna ladja.*²³

Dobrovoljne novčane priloge uplaćivali su podupiratelji splitskog veslanja i iz raznih krajeva svijeta, o čemu su mediji redovito izvještavali, kao i o donacijama umjetnika. Brojni Organizacijski odbor koji je mjesecima osmišljavao točke iznenađenja, ekstravagantne scenografije, raznovrstan program i nagrade za najbolje maske uspijevaio je biti inovativan i originalan. Pozivajući sugrađane na drugi ples 10. veljače 1923. godine osmislili su moto: *Ne luksusa već ukusa, humora i prave zabave cijelu noć.* Nekoliko dana uoči plesa jedna je *škvadrilja* zrakoplova kružila nad Splitom i bacala letke pozivajući građanstvo da im se pridruži. Kavana *Central*, uređena u kabaret-stilu, sa zavjesama i diskretnim svjetlom u tango boji, očarala je posjetitelje.

Najveća novost 1. ožujka 1924. godine bilo je preseljenje *Gusarova* plesa u zgradu Kazališta, čije su predvorje, atrij i središnja dvorana bili dekorirani u pomorskom stilu, a u prostorijama sa strane bila su improvizirana čarobna odmarališta. Novinska najava dva dana uoči plesa nije mogla ne zagolicati maštu i ne ponukati na nabavu ulaznica: *One ćete večeri imati inače i velebnih iznenađenja. Raznolike nježne meduze, ubavi polipi, viti puževi, obli školjkaši, čudni rakušci, šarolike ribe i ini razni reprezentanti bogate jadranske faune najavili su svoj dolazak na ples. No najveće će ipak udivljenje izazvati čarobni dolazak brojnih morskih nimfa, prekritih finim vezivom ubavih jadranskih haluga a okićene bogatim biserjem i granatim crvenim koraljima. Po svoj će se prilici pojaviti i bog Poseidon sa svojom nježnom Amfitritom da sa svojim prisustvom uzveliča ovu rijetku svečanost koja se upriličuje u korist zdravlja i uzgoja splitske mladeži, a na ugled i ponos Splita i njegovog divnog Jadrana.*²⁴

Tisak se tijekom vremena trudio osmisliti odgovarajuće nazivlje veličajući *Gusarov* ples, te je gradacijom od *najuspješnijeg, najelitnijeg* i *najprestižnijeg*,

već 1925. godine ponio naslov Kralja plesova: *Naša zlatna mladost, naše dame i gospoda u najljepšim godinama, sve je složno, da je Gusarov ples Kralj plesova.*²⁵

Uza sve pohvale u Klubu su svoj ples pripremali, doživljavali i najavljivali kao zabavu specifično splitsku, intimnu, briljantnu, otmjenu i punu života čija je tema, pod utjecajem pariških trendova, bila *Champagne*. Pozivnicu za četvrti *Gusarov* ples 21. veljače 1925. godine osmislio je akademski slikar i vrstan grafičar Petar Bibić. Izenađenje večeri zbilo se u 2 sata u noći kada se *Foyer* pretvorio u uređeni bar s poslugom, delikatesama, finim likerima i prvoklasnim barskim triom koji je održavao atmosferu do 5 ujutro.

Prikupljena sredstva uvijek su bila namjenska pa je tako *Gusar* redovito nakon plesova obnavljao plovni park. Godine 1923. kupljena je *osmerka* Jugoslavija, 1924. godine *osmerka* Marjan, a 1925. četverac Jadran i skif Triglav.

Činjenica da *Gusar* ostaje bez prvog *Doma* i da nužno treba svesrdnu pomoć građanstva kako bi prikupio sredstva za gradnju novoga, očituje se i u pozivnici za naredni ples koju u cijelosti donosimo: *Vi i ugledna obitelj / bićete mili gosti na / Velikom Plesu / Jugosl. Pom. Sp. Kluba 'Gusar' // Razvitku Splitsa 'Gusar' žrtvuje svoj sadašnji dom. / Njegov opstanak narodna je čast i nužda, / njegovi uspjesi ponos su grada i države. / Treba mu nužno izgraditi Novi Dom / da stvara ljude, pomorce, rodoljube, / Svaki milodar biće dragocijeni prinos / novogradnji veslačkog doma.*

Te je godine prvi put na plesu zabilježeno održavanje tombole, a sve u cilju prikupljanja sredstava za izgradnju novog *Doma*. Čuvene su priče koje su se u *Gusaru* prenosile s koljena na koljeno o karnevalskim novitetima iz Pariza, europskog središta mode, koje su na splitske plesove redovito donosili predsjednik Stalio i njegova supruga Stefanija. Senzacija plesa 13. veljače 1926., uz *Holandeski Balet, Napoleonove husare*, premijernu splitsku izvedbu skladbe *Valencia*, tako su bili *pariški baloni* koji su tijekom večeri pušteni u zrak te su izazvali oduševljenje sudionika svih generacija.

Za uzavrelu i raspojasanu atmosferu na *Gusarovim* plesovima redovito je bio zaslužan *Original Jazz-Band*, koji je osim trenutno najpopularnijih svjetskih hitova nerijetko pripremao glazbene poslastice skladajući glazbene brojeve posvećene *Gusaru*. Jedna je takva glazbena posebnost priređena za *Čarobnu Gusarovu noć* 26. veljače 1927. godine bila popularni bečki šlager *Splitske djevojke*, koji je komponirao Metkovčanin Klemo Visković, apsolvant Bečkog konzervatorija, inspiriran ljepotom splitskih crnki koje je upoznao prigodom

boravka u tom gradu. I dvije godine poslije novine pišu o impresijama s tog plesa: *Između tolikih atrakcija pariškog ukusa, premijera je valzera dedikiranog 'Splitskim Djevojkama' i čuvenog Ca c'est Paris. Uspjeh je kolosalan i moralno i materijalno. Gusar se sprema da otvori svoj Dom.*²⁶

Otvorenje *Doma* na Matejuški koje je uslijedilo tog proljeća unijelo je još više živosti u društveni život Kluba. Organiziraju se prigodne tematske čajanke i plesne zabave koje se nazivaju *plesni vjenčići*, koje posjećuju članovi, njihove obitelji i prijatelji, ali i gosti. Primjerice u listopadu 1927. gosti *vjenčića* bili su oficiri s engleskih ratnih brodova usidrenih u splitskoj luci. Iste jeseni u *Domu* počinju i redoviti tečajevi modernih plesova za koje vlada veliko zanimanje među splitskom mladeži.

Gusarov ples nedvojbeno je središnji događaj karnevalske sezone te se svi ostali organizirani maskenbali i društveni plesovi, kako u Splitu tako i u regiji, orijentiraju prema datumu koji *gusaraši* zakazuju, a to je u pravilu posljednja pokladna subota. Te večeri autobusi voze duže i redom se zaustavljaju pokraj zgrade Kazališta, a od iduće godine organiziraju se i posebne vožnje iz Trogira, Omiša i Sinja. Tjednima unaprijed na čajankama u prostorijama Kluba za razgledavanje su izloženi albumi s kostimima i maskama nabavljeni iz Beča, Berlina i Pariza kako bi se nadahnulo posjetitelje u pripremama za ples. Po nagovoru posjetitelja krabuljnih plesova *Foto atelier Slavija* tijekom večeri plesa radi do 11 sati kako bi svim zainteresiranima omogućio fotografiranje u lijepim toaletama i maskama. Tisak se redovito osvrće na taj svojevrsni fenomen: *Čarobna Gusarova Noć. Gledajući kolosalni i danomice rastući interes za ples Gusara našli smo se ponukani da analiziramo u čemu je tajna tog uspjeha. I pitamo se: leži li u duhu i fnoći Pariza amalgamiranog s humorom i raspojasanošću Splita: je li u sveukupnom visokom stilu, a opet bez ukočenosti i pretjeranih formalnosti; u intimnosti i animiranosti koje su ipak u granicama otmjenosti; je li do pristupa reprezentanta vlasti, suhozemne vojske, mornarice, društava i institucija Splita i tolikih stranaca; je li do one simpatične raznolikosti svih slojeva Splita začlanjenih u Gusara ili koji simpatizuje s njime; je li u muzikalnim novitetima, broju muzika i neprekidnosti plesa; je li u dekoraciji i uredjaju prostorija, probranom buffetu itd. Činjenica je da mlado pleše graciozno kao nigdje, da maske imaju polja zadirkivanju i intrigama, da i neplesači imaju što da gledaju cijelu noć, da učestvuju raznim nuzzabavama, te nitko ne misli da podje kući prije 6 sati u jutro. To je tradicionalna Gusarova Noć.*²⁷

Na sedmom plesu, održanom 18. veljače 1928. središnji događaj zbio se u ponoć, kada je operna pjevačica Francika Strelo (koja je na praiizvedbi Tijardovićeve *Splitskog akvarela* iste godine tumačila glavnu žensku ulogu, Maricu) otpjevala *Foxtrot Gusar* posvećen omiljenom Klubu kojeg je u tu svrhu skladao kapelnik vojne glazbe maestro Čížek. *Subotnji ples Gusara doživio je veliki uspjeh, jer su sve prostorije Narodnog Pozorišta bile dupkom pune najboljeg građanstva. Članovi Gusara u pomorskim odjećama primali su goste veselim mornarskim pozdravima. Velika dvorana bila je ukusno ukrašena, a naročito zgodni su bili efekti svjetla. Ples se je razvio vrlo animirano i u najboljem raspoloženju. (...) Učestvovao je na plesu i veliki broj lijepih maska, od kojih su se mnoge odlikovale dobrim ukusom. Naročito je zgodna bila grupa u slikovitim kozačkim odijelima. (...) Ples je Gusarev donio i lijep materijalni prihod, koji će biti upotrebljen za nabavu veslačke ladje, koja je već okrštena imenom 'Splićanka'.²⁸*

Od godine 1928. redovito se, tri dana nakon plesa, na pokladni utorak, organizira u *Gusarovu domu* velika karnevalska zabava koja završava paljenjem krnje. Na plesu 11. veljače 1929. godine *atrium je bio pretvoren profinjnim ukusom u perivoj naranča i mandarina. Jazz je svirao neumorno. Divovski špalir pomlatka, veslača u dressovima, vidjeniji Gusari u frakovima bučno ali srdačno su dočekali goste. (...) U dekorisanju su se istakli ing. Purišić, Oskar i Miljenko Celegin. Plesna dvorana i pozornica krasno dekorisane abažurima i raznobojnim žaruljama, a za odmora su bile pretvorene u restauraciju. Društvena slika čarna: dame u raskošnim i ukusnim toaletama, maske probrane, originalne i vrlo elegantne; gospoda: uniforma, frack i smocking. Milo nam je da su brojna kolonija Poljaka, neki Amerikanci i Danci i još neki odlični stranci gledali ovu zabavu, jer je na diku Splita. Četiri su se muzike izmijenjivale, animiranost začinjena pariškim frivolitetima nije ni časa popuštala. Senzacija zabave je bio pariški slager Constantinople. Iz publike su se javili improvizirani natječaji ko će bolje da pjeva. 'Clou' noći je bila tradicionalni Gusarova kadrila tekom koje su Gusari darivali svoje goste neobično lijepim uspomena; ne možemo ne spomenuti bijelo-modro-crvene mornarske kapice, koje su svakome ugodile. U najboljem raspoloženju je ples trajao do 6 sati. I materijalni uspjeh je dobar i čamac 'Juraj Biankini' osiguran.²⁹*

Svake godine nova iznenađenja, novo oduševljenje i nove pohvale! Evo što kaže tisak o *Gusarovom* plesu održanom u Narodnom kazalištu 1. ožujka 1930.: *Sve ono šta se očekivalo, da će donijeti Gusarov ples, ostvarilo se i bilo je premašeno, na način da bi se stvarno moglo da govori u superlativima. Iz godine u*

*godinu Gusarev ples ne dobiva samo fiziognomiju najsajnijeg revija sezone, nego u neku ruku apsorbira se više interesa bližnje i daljnje okoline, tako da njem stvarno ima mnogo novoga i neočekivanog i za stranca i za domaćeg. (...)*³⁰

Gusarov ples 7. veljače 1931. godine priuštio je uzvanicima pri samom ulazu čaroliju *zimске noći u borovoj šumi lagano prekrivenom injem*. Kroz još prozirnu maglu padao je gusti snijeg, kroz koji se je na slici, u pozadini još vidjelo seoske kućice pokrivene naslagom gustog snijega. Ta priroda i štimung je bila realistično i umjetnički tako dobro izradjena, da je jedna gospodjica rekla da – i pored dobro grijanih prostorija – ima osjećaj zime. Već na prvim stubama bio je prijelaz u proljeće: Odbor je gostima dijelio kite divnih rumenih trešanja.³¹ No darivanje gostiju trajalo je dugo u noć, a vrhunac zabave i dobrog raspoloženja bila je tradicionalna *Gusarova Quadrille* kojom su upravljali prof. Katunarić i duhoviti kap. Vušković. U njoj su sudjelovale sve dame, darivane velikim raznobojnim letećim leptirima i gospoda s postiljonskim šarenim cilindrima, što je pružalo velegradsku, živahnu i divnu sliku. Veselu atmosferu razigrala je utakmica u bačvama, kao i *bacanje bijelih lopti (kao u pariškoj operi) tjeranih i primanih papirnatim malim raketama*.³²

Gusarova čarobna noć 8. veljače 1932., iako je priređena u doba kada su briga i borba za dnevni život zaokupili sve slojeve građanstva, uspjela je iznad očekivanja,³³ te, što je najvažnije, prikupljena su sredstva za odlazak gusaraša na Europsko prvenstvo koje će se te godine održati u Beogradu.

Uloženi novac darovan od srca uskoro se isplatio! U godinama velikih *Gusarovih* sportskih međunarodnih uspjeha ples je bio prigoda i da se Klub pohvali, ali i zahvali građanstvu koje ga je ustrajno i sa simpatijama podržavalo. Kako je istaknuto na pozivnicama 1933. godine, *Gusarov* je ples, pod visokim pokroviteljstvom nj. kr. Visočanstva prijestolonasljednika Petra, bio posvećen *gusaraškom* osmercu koji je pobijedio na Europskom prvenstvu u Beogradu prethodne godine, a novčani prilozima namijenjeni su slanju momčadi na iduće Europsko prvenstvo. *Između tolikih senzacija spominjemo veliki u masivnom srebru umjetnički izradjen trofej osmerca koji je bio do ponoća izložen u atriju skupa sa slikom evrop. prvaka i s vijencima i trakama FISA i općine Splita*.³⁴

U bogatom programu plesa 18. veljače 1933. godine između tri glazbena sastava istaknuo se naročiti jazz *Splićana* gg. *Kuzmanića, Marovića, tri brata Katunarića, Voltolini uz pjevanje g. Viskića*. *Vrhunac zabavnog dijela je bila, kao obično, francuska kadrila, pod upravom kap. Vuškovića, tokom koje je Gusar okitio*

*gospodu mandarinskim kapicama a dame dugim granama umjetnog raznobojnog cvijeća; sve dobavljeno iz Pariza; bio je to veliki živo crveni makov cvijet fino nijansiran do žučkaste boje, vanredno efektan a u stilu zamišljen u vezi s osvjetljenim kineskim stablima, koja su bila ukras dvorane, i s kotiljonskim darovima.*³⁵

Ples održan u Kazalištu 10. veljače 1934. osvojio je posjetitelje izuzetno ukusnim i obilatim pariškim novostima kao nikada dotad pa su i novinski stupci zasluženo veličali predsjednika Stalija, koji je, zahvaljujući svojim čestim odlascima u Pariz zbog obaveza u tijelima FISA-e, udahnuo ovu posebnost *gusaraškim* plesovima, naspram brojnih drugih društvenih plesova u Splitu. *Predsjednik Gusara g. dr. Stalio, koji je za ovo društvo svakako najzaslužniji, uložio je, kao i u svakoj prilici, i za ovaj ples mnogo truda i brige, te je i svoj nedavni boravak u Parizu u mnogočem upotrebio u to da priredi razne pariške atrakcije kojima je uljepšan uspjeh plesa.*³⁶

Atrij Kazališta 4. ožujka 1935. dočekaio je posjetitelje koji su bogato donirali omiljeni klub za kupnju četverca *Naš Jadran* dekoriran bojama plavoga zvjezdanog neba. Glazbena atrakcija plesa bile su najnovije pjesme splitskog skladatelja Boška Lulića Luligarga, koji je sam dirigirajući orkestrom, izrazio privrženost *Gusaru*. Osim izvedbi već popularnih šlagera *Dorita* i *Negrita*, prvi put je javnosti predstavljeno pet skladbi, među kojima i *Ramanula*, koje su uskoro postali hitovi splitskih plesova i zabava.

Dulje od desetljeća *Gusarovi* plesovi održavani su u Narodnom kazalištu da bi se potom, 22. veljače 1936. godine, vratili na Narodni trg. Kako je riječ o olimpijskoj godini, i to onoj u kojoj *Gusar* prvi put šalje svoje veslače na najveću svjetsku sportsku priredbu, tako je i njihov ples osmišljen kao uvertira u olimpijska nadmetanja, a novčani prilozi na ulazu prikupljani su u tu svrhu. *Sa mnogo profinjenog ukusa, u znaku olimpijskih igara, divno su bile ukrašene prostorije, počamši od ulaza pak sve do glavne plesne dvorane. Već nekoliko dana prije plesa, naročito iluminirana zgrada Hotela Matić najavljivala je velikim reklamnim slovima sa imenom 'Gusar' ovu, naročitu od mladosti, toliko iščekivanu zabavu. Na ulaznim vratima hotela sijalo je u krugu pet olimpijskih vijenaca. (...) Glavna pak plesna dvorana ukrašena velikim vijencima sa stropova, lukovima ruža električno rasvjetljenima pružala je naročito lijepu sliku, u kojoj su se kretale ukusne toalete plesnih parova, tako da se po svemu može kazati da je Gusarov ples bio i ove godine na visini dosadašnjih plesova ovoga zaslužnog kluba. Uz ugodnu muziku stalnog Gusarovog jazz-a, te uz naročito dobar orkestar*

Radio stanice Zagreb plesalo se bez prestanka cijelu noć. (...) Posebna atrakcija večeri bila je lutrija, pri kojoj je svaka kupljena srećka dobivala. Bili su to ukusni kotiljonski darovi, a osim toga je svaka srećka sudjelovala kasnije pri vučenju glavnih zgoditaka, vrlo elegantni raznih predmeta od vrijednosti.³⁷

I kada je godine 1937. čuveni karneval na splitskim ulicama gubio svoj sjaj, život postojao težak i opasan, a kroz brojne mjere i ograničenja među građanstvom se osjećala opasnost novoga svjetskog sukoba, i dalje su se održavali plesovi splitskih sportskih klubova *Hajduk*, *Sokol*, *Jadran* i *Gusar*. Uvijek elegantne i događaja dostojne pozivnice za *Gusarovu noć* u drugoj polovini 30-ih godina izrađivao je splitski kipar i slikar Ivan Mirković. Unatoč trenutnim burnim događajima u Klubu, tijekom kojeg dolazi do raskola prvenstveno političke prirode (te ga napušta veliki dio članstva naklonjenog HSS-u i 14. veljače 1937. osniva novi Hrvatski veslački klub), *Gusar* je svoj ples 30. siječnja 1937. održao u hotelu-kavani Matić. Iz škratih novinskih napisa te godine, osim standardnih vijesti vezanih za ovaj događaj, saznajemo kako su donacije prikupljane za četverac bez kormilara *Mosor*, jer je jedini te vrste u *Gusarovom* posjedu deset godina star četverac *Juraj Biankini*, također nabavljen donacijama s plesa, sada prestar za natjecanje. Tijekom večeri fotografiranje je bilo povjereno poznatom splitskom *Ateljeru Hollywood* (A. Borović) koji je u plesnoj dvorani improvizirao studio kako bi se sudionici plesa mogli *uz minimalni iznos snimiti i tako sačuvati lijepu uspomenu s nezaboravne Gusarove noći.*³⁸

Gusarov ples 26. veljače 1938. godine vraća se u zgradu Kazalištu, što je popratio i tisak: *U nas je Kazalište jedini ambijent gdje 'Gusarova Noć' može da dođe do potpunog izražaja, koje jedino može da udobno primi onolike posjetioce, u kome će biti prijatno plesačima i neplesačima, i damama i gospodi, i starijim i mlađima jer će svakome pružiti mogućnost slobode i pravog užitka.*³⁹

*Fasada kazališta bila je iskićena zastavicama, dok je ponutrina bila vrlo ukusno, bogato i lijepo dekorirana. Stupovi u atriumu kazališta bili su presvućeni čojom, a oko njih su bile postavljene kockaste ograde izrađene od srebrenog papira, i sva je prostorija bila iskićena umjetnim ukusno izrađenim cvijećem. (...) Prostor za orhestar je bio pokriven i na tom prostoru, iskićenom zelenilom i raznim figurama koje su bile električnim svjetlom oživljene, svirala dva jazz, i to jedan 'Gusarov' i drugi 'The Happy's' koji je došao iz Šibenika. Na pozornici je bio udešen bar, a lože su također bile lijepo dekorirane.*⁴⁰

Gusar je iznimno držao do tradicije i brižno njegovao odnose s javnošću, što se iščitava i iz pomno osmišljenih novinskih napisa koji su najavljivali plesove motivirajući građanstvo na što veći odaziv kao i pomoć Klubu. Ples 18. veljače 1939. godine splitski dnevni list *Novo doba* najavljuje: *U subotu bi će u Kazalištu vrhunac karnevalskog raspoloženja našeg Splita. Bi će to istog dana kao i pred 17 godina, kada je Gusar priredio svoj prvi veliki Ples, koji je odmah osvojio simpatije građanstva. Gusarov ples postao je i ostao reprezentativan ples cjelokupnog građanstva, jer je Gusar s najvećom i jednakom pažnjom primao sve svoje goste bez razlike. Listajući po onom što je svake godine Gusar inspirao u splitskim novinama, nalazimo 'Leitmotiv' da plesne dvorane nisu polje borbe već povodi zbližavanja, da u te dvorane spadaju svi oni koji hoće da se nauživaju na jednoj lijepoj priredbi, koji hoće da se tokom jedne vesele noće oslobode brige, bilo lične bilo zajedničke naravi, koji hoće da podupru sport, naročito veslački, kao izvor zdravlja, odgoja, spremaju mladeži za kasnije korisno ispunjavanje građanskih dužnosti.*⁴¹ Osobito zapažen dio programa te godine bio je nastup zagrebačkog *Jazza Jurković & Quick Swingers*.

Što se zabava i plesova tiče, karneval 1940. godine bio je prilično skroman. Mnoga su društva priredila za članove i prijatelje svoje tradicionalne plesove sa zanimljivim programima, ali je podbacio broj posjetitelja. *Uzrok je tome nastala kriza, jer najveći dio naših sugrađana žive o mjesečnim platama i nadnicama, koje su prema svagdanjim izdadcima vrlo skromne. Kako čujemo na zabavama, iako su one bile u punom karnevalskom štimungu, nije se trošilo kao ranijih godina, kada se kriza nije osjećala u tolikoj mjeri.*⁴² Unatoč tome, s obzirom na izvrsne rezultate lanjske lutrije koja je do zadnje srećke rasprodana u preprodaji te se više nije mogla nabaviti u Kazalištu, za ples je ove godine *Gusar* nabavio vrijedne darove, koji su unaprijed bili izloženi te su se mogli vidjeti u javnom prostoru, a srećke su se mogle kupiti kako u Klubu tako i u nekoliko trgovina u gradu. U Klubu su na čajankama bili, kako je uobičajeno, dostupni karnevalski albumi iz europskih središta mode. *Gusarov* ples, na kojem su atrakcije predstavljali najnoviji europski plesni hitovi u izvedbi triju glazbenih sastava, održan je u Kazalištu na pokladni ponedjeljak 5. veljače 1940. godine.

Posljednja predratna *Gusarova* karnevalska noć održana je u hotelu *Central* 22. veljače 1941. godine. Premda se rat koji je buktao Europom već osjećao i u gradu pod Marjanom, *Gusar* je dostojanstveno pripremio, najavio i obilježio svoj 20. jubilarni ples. Dva tjedna prije plesa *Veslači Gusara su izveli sportsku*

propagandu za svoju 'Noć'. O podne, kad je obala bila prikriivena svijetom, otisla se brojna flotilja put Baluna, pak se 7 čamaca u posebnoj formaciji približilo obali. Svaki kormilar je imao plakat na leđima sa jednim slovom, pak se tako čitalo 'Gusar 22 II'. U jednom velikom čamcu su veslači bili maskirani, da time podsjetje građanstvo da će i na ovu 'Noć' imati pristup kostimi i maske.⁴³ Ovogodišnje Gusarove pozivnice izrađene su opet po akad. slikaru Ivu Mirkoviću, što znači da su opet apartne, ukusne, moderne i umjetničke.⁴⁴ Jedna od tolikih smijelih atrakcija Gusarovih Noći je nesumnjivo bogati i vanredno ukusni kotiljon⁴⁵, koji se nabavljao u inostranstvu. Ove je godine nastalo pitanje otkuda da se dobavi. U jednoj predobjavi o Gusarovoj Noći rečeno je da 'ni na ovoj neće ništa manjkati što je omiljelo posjetiocima Gusarovih Noći, t. j. isključivih specijaliteta Gusara'. Zbog toga će i kotiljon biti na vrijeme i u redu nabavljen.⁴⁶ Za vrijeme odmora biti će vučenje Gusarove lutrije, a predmeti su samo od vrijednosti, od srebra, finog kristala i originalna engleska igra Salonski golf. (...) Ova lutrija je lijepa prilika da se dobiju krasni predmeti, koji su preskupi da ih se danas nabavlja, a preporuča se prijateljima da otkupe čim više srećaka i za to što njen prihod treba da Gusar omogući obnovu utakmičnog parka, bez kojeg je hendikepiran u borbi na utakmicama.⁴⁷

Veliki trud brojnog organizacijskog odbora još je jednom ostvario uspjeh i zaokružio ovu lijepu netipičnu priču jednog sportskog Kluba koji je odigrao važnu ulogu u životu svoga grada. Stoga zaključimo pregled ovih dvadeset lijepih plesova završnim novinskim izvještajem: *Kažu nam, da je uspjeh Gusarove dvadesete Noći bio iznad očekivanja, i mnogi drže da je to najuspješniji Gusarov ples. Neki su bili mišljenja, da su se vratila vremena, kad je ovakova Gusarova priredba bila senzacija Splitske i okolice. Posjetioци bili su oduševljeni. Sve dvorane hotela Central bile su pune i mlade i starije publike, u građanskim odijelima i u uniformama, a bilo je oko 150 vrlo ukusnih maska te je došlo do spontanog vanprogramnog biranja najljepše krabulje, i tako je bila kao najljepša maska izabrana gca Zulejka Ćire Bonačića. Svi stolovi do posljednjega bili su zauzeti, a plesna dvorana je bila krcata. Lutrija je razgrabljena do posljednje srećke. Dvorane su bile originalno dekorirane. Tri dobra jazz-a neumorno su virala. Odlično raspoloženje bilo je u svakom smislu cijele večeri.⁴⁸*

BILJEŠKE

- ¹ Hrvatski sokol u Splitu osnovan je 1893. godine, a 1908. završen je Hrvatski dom arhitekta Kamila Tončića, koji je poslije nazvan Sokolskim domom. Najznačajniji događaj za splitski Sokol zbio se 5. kolovoza 1910., kada je starješina Sokolske župe *Vojvoda Hrvoje* dr. Gajo Bulat ponosno predstavio načelniku grada dr. Vici Mihaljeviću 1500 *sokolaša* iz svih krajeva zemlje ispred 10 tisuća okupljenih gledatelja na ondašnjoj Kraljevoj njivi (*Stari plac*). Taj je povijesni slet ovjekovječen i kao prvi dokumentarni film iz života Splita autora Josipa Karamana.
- ² Hrvatski šport klub osnovan je 1910. a osim sporta njegovao je i koturanje, klizanje na koturaljkama (*rošulama*) te boks i mačevanje, a društvene prostorije imao je u Spinutu.
- ³ Politički neobojeno Lovačko društvo osnovano je 1888. godine.
- ⁴ Osnovan 1907. pod nazivom *Auto-club Spalato*.
- ⁵ Hrvatski nogometni klub *Hajduk* osnovan je 1911. godine.
- ⁶ Hrvatski radnički sportski klub *Anarh* (današnji RNK Split) osnovan je 1912. godine.
- ⁷ Osnovan 1898. pod nazivom *Cyclistic Club Spalato*. Prva međunarodna biciklistička utrka Split - Solin - Split organizirana je 1914. godine.
- ⁸ Pod imenom *Rowing and yachting club Adria* osnovan je prvi veslački i jedriličarski klub u Splitu 1890. godine, a za službeni jezik Kluba, navodno zbog jednakosti (*pour egalite*) među Hrvatima i Talijanima, izabran je engleski jezik. Nažalost, nejednakost je bila vidljiva u mnogočemu, a posebice u selekciji članstva te su primani isključivo članovi iz viših i imućnijih društvenih krugova. Osnivač Kluba bio je doktor prava Petar Kamber (1864.-1942.), javni bilježnik i vlasnik hotela *Palace* u Kaštel Starom.
- ⁹ Pionir splitskoga sporta Fabjan Kaliterna (1886.-1952.), jedan od osnivača *Hajduka*, *Gusara* i *Jadrana*, kojega često nazivaju i ocem splitskog sporta, idejni je začetnik kompletne ideje o stvaranju veslačkoga natjecateljskog kluba u Splitu. Prema riječima svjedoka nastajanja *Gusara* Josipa Kodla u televizijskom intervjuu 1964. godine, Kaliterna je odlučno uzviknuo udarajući dlanom o dlan u praškoj kavani Šport: *Jo, judi moji, ovo moramo donit u Split. Imamo mora ka ča ga nikor nema na svitu, a ovidi na ovoj Vltavi šporkoj da bi reko da su oprali ne znan šta imaju četiri veslačka kluba i imaju čamaca ka smeća, a mi trpimo da nam zadarska Diadora pod firmom Italije odnosi šampionate!* Fabjan Kaliterna bio je po zvanju inženjer arhitekture, projektirao je više od 300 zgrada u Splitu, a po njegovom projektu izgrađen je i prvi *Gusarov dom* na Wilsonovoj obali 1921. godine, u kojem je ovaj Klub proveo pet godina aktivnog djelovanja, do rušenja istočnog dijela splitske luke u svrhu preuređenja.
- ¹⁰ Inženjer Josip Maria Kodl (1887.-1971.), jedan od osnivača *Gusara*, rođeni Čeh i dugogodišnji veslač praškog *Bleska*, koji se sa svojim splitskim prijateljima doselio u grad pod Marjanom, oženio se ovdašnjom djevojkom Šibenčankom Emom Melak te ostatak života proveo u Splitu, radeći kao općinski arhitekt te potom i privatni arhitekt. Njegova najzapaženija zdanja koja odražavaju duh moderne su Meteorološki opservatorij na Marjanu, OŠ Manuš - Dobri te drugi *Gusarov dom*, na Matejuški, otvoren 1927. godine. Splici su ga od milja zvali Pepik.

- ¹¹ Dr. Ivo Stalio (1875.-1963.) prvi je predsjednik *Gusara*; vodio je Klub 27 godina, do početka Drugoga svjetskog rata, a po njegovom završetku proglašen je doživotnim počasnim predsjednikom. Istinski entuzijast i vizionar posvetio je svom Klubu i veslanju život te je od *Gusara* napravio najuspješniji klub u ondašnjoj Jugoslaviji, koji se mogao mjeriti s najjačim i najiskusnijim svjetskim posadama. Zaslužan je za osnivanje drugih veslačkih klubova u Dalmaciji te osnivanje Veslačkog saveza Jugoslavije, kojim je predsjedavao od 1925. do 1933. godine. Najzaslužniji je što je pod njegovim predsjedanjem Savez 1932. postao punopravni članom FISA-e. Dr. Stalio je bio liječnik, godine 1898. promaknut u doktora sveukupne medicine na Bečkom sveučilištu, više od pola stoljeća primarijus. Godine 1920. osnovao je Dermatovenerološki odjel Opće bolnice Split koji je vodio do 1941. godine. Mogao se pohvaliti i vlastitim medicinskim otkrićima na području dermatoza.
- ¹² Rapallski ugovor je sporazum koji su u talijanskom gradiću Rapallo u blizini Genove 12. studenoga 1920. potpisali predstavnici Kraljevine SHS i Kraljevine Italije te njime regulirali međusobne granice. Tim Ugovorom Zadar je pripao Italiji, što je ponukalo brojne Hrvate da pred talijanizacijom napuste svoj grad.
- ¹³ U trenutku fuzije *Gusara* i *Jadrana* Zadar je već imao 30-godišnju veslačku tradiciju. Godine 1886. pri zadarskom Hrvatskom sokolu osnovana je veslačka sekcija, iz čijeg se okrilja godine 1908. izdvaja skupina veslača i osniva Veslački klub *Jadran*. Godine 1911. on mijenja ime u Hrvatsko veslačko društvo *Jadran*, a 1920. godine u Jugoslavensko veslačko društvo *Jadran*. Unatoč dugogodišnjim prijetnjama i progonima Talijana *Jadran* je odolijevao, ustrajno veslajući i promičući domoljubne ideje. Nakon završetka Prvoga svjetskog rata situacija se pogoršavala, zapaljena im je klupska baraka te uništen dio brodovlja i inventara. Rad u Zadru više nije bio moguć, što je potaknulo brojne članove na preseljenje u Split i aktiviranje u *Gusaru*.
- ¹⁴ *Za šport na našem moru. Govor predsjednika J.P.S.K. 'Gusar' Dr. Iva Stalio pri svečanom otvorenju garaže.* Novo doba, Split 9. XI. 1921., 5.
- ¹⁵ *Veslanje.* Novo doba, Split 4. VIII. 1921., 5.
- ¹⁶ *Za šport na našem moru. Govor predsjednika J.P.S.K. 'Gusar' Dr. Iva Stalio pri svečanom otvorenju garaže.* Novo doba, Split 9. XI. 1921., 5.
- ¹⁷ Prvi Dom, odnosno klupska garaža *Gusara*, izgrađena na Wilsonovoj obali prema projektu ing. Fabjana Kaliterne; svečano je otvorena 16. listopada 1921. godine, istoga dana kad je otvoreno stalno Narodno kazalište za Dalmaciju, prvo profesionalno kazalište u Splitu. Na ova dva nesvakidašnja i lijepo upriličena događaja značajna za malu sredinu kao što je Split, koji je tada imao tek nešto više od 25.000 stanovnika, doputovali su brojni uzvanici iz svih krajeva zemlje. Dnevni list *Novo doba* izvještava: *Svečanost su uzveličali svojom posjetom predsjednik Pokrajinske Uprave g. dr. Metličić, ministar n.r. Biankini i šefovi raznih odsjeka Pokrajinske Uprave, g. Heržman, konsul ČSR, g. dr. Ivo Tartaglia, predsjed. općine, g. inspektor Stipanović, lučki poglavar, g. dr. Lauš, predsjednik Olimpijskog Pododbora, arhitekt g. Kaliterna, predsjednik Nogometnog Podsaveza, dr. Mirko Buić, vodja Sokolske Župe, g. conte Pavlović sa 'Rowing & Yachting Club', predsjednici Baluna i Firula gg. Aljinović i Ozretić, te odaslanici klubova Hajduk i Borac.* Tom je prigodom otvorena spomen-knjiga u koju su se upisali svi uzvanici, ali i članovi prve uprave i utemeljitelji Kluba, koja se danas čuva u Muzeju športa u Splitu.

- ¹⁸ Godinu i pol dana nakon što je ostao bez prvoga Doma, *Gusar* je, velikim naporima i ulaganjima vodstva Kluba te uz veliku materijalnu pomoć podupiratelja, 24. travnja 1927. svečano otvorio svoj novi armiranobetonski Dom u zapadnom dijelu splitske luke na Matejuški. Dom je u duhu moderne izgrađen prema projektu arhitekta i *gusaraša* Josipa Kodla. Opet je *Gusar* okupio gradsku elitu, među kojima su na otvorenju pred dupkom punim gatom govorili: predsjednik Kluba dr. Ivo Stalio, načelnik Splita dr. Tartaglia, G. R. Visin u ime VSJ, dr. Silvije Bulat u ime Plivačkog podsaveza Splita, predsjednik *Hajduka* dr. Grgin te presvijetli biskup dr. Bonefačić, koji je blagoslovio unutrašnjost Doma te momčad *Gusara* u čamcima pred Domom, što je ujedno bio najsvečaniji trenutak slavlja. Nazočni su se upisali u istu *Gusarovu* spomen-knjigu otvorenu za sva važnija klupska događanja od listopada 1921. godine.
- ¹⁹ Herci Ganza Čaljkušić: *Spomenica HVK Gusar: 1914. - 2004.* Split 2004., 63.
- ²⁰ Frano Baras: *Staro zrcalo splitsko: članci i podlisci.* Split 1994., 169-170.
- ²¹ Za '*Gusara*'. Život: list dalmatinskih demokrata, Split 15. II. 1922., 3.
- ²² S '*Gusarovog*' plesa. Novo doba, Split 20. II. 1922., 3.
- ²³ Na more Jugoslavijo!: Refleksije s plesova '*Gusara*'. Novo doba, Split 20. II. 1925., 3.
- ²⁴ '*Gusareva misija*': Sport na moru i uzgoj duha. Novo doba, Split 28. II. 1924., 2.
- ²⁵ Pokladna kronika: Kralj plesova. Novo doba, Split 10. II. 1925., 5.
- ²⁶ Uspomene sa '*Gusarovih*' plesova. Novo doba, Split 5. II. 1929., 5.
- ²⁷ Plesovi. Čarobna *Gusarova noć*. Novo doba, Split 8. II. 1928., 5.
- ²⁸ Plesovi : Veliki uspjeh *Gusareva plesa*. Novo doba, Split 20. II. 1928., 5.
- ²⁹ *Gusarova noć*. Novo doba, Split 12. II. 1929., 5.
- ³⁰ Čarobna *Gusarova noć*: Veliki uspjeh plesa u Nar. kazalištu. Novo doba, Split 3. III. 1930., 6.
- ³¹ Veliki uspjeh *Gusarove noći*. Novo doba, Split 9. II. 1931., 6.
- ³² Isto.
- ³³ *Gusarova čarobna noć*. Novo doba, Split 8. II. 1932., 6.
- ³⁴ Veliki uspjeh *Gusarovog plesa* : Odličan aranžman – revija elegancije, otmenosti i ukusa. Novo doba, Split 20. II. 1933., 6.
- ³⁵ Isto.
- ³⁶ Veliki uspjeh *Gusarovog plesa*. Novo doba, Split 12. II. 1934., 5.
- ³⁷ Veliki ples '*Gusara*'. Novo doba, Split 24. II. 1936., 3.
- ³⁸ Večerašnja sjajna '*Gusarova Noć*'. Novo doba, Split 30. I. 1937., 5.
- ³⁹ Karnevalska '*Gusarova Noć*' 26. februara u Kazalištu. Novo doba, Split 4. II. 1938., 6.
- ⁴⁰ Subotnji plesovi u Splitu: '*Gusarov*' u kazalištu. Novo doba, Split 28. II. 1938., 5.
- ⁴¹ 18. februara *Gusarova Karnevalska noć*. Novo doba, Split 13. II. 1939., 7.
- ⁴² Split u karnevalskom raspoloženju. Novo doba, Split 5. II. 1940., 6.
- ⁴³ '*Gusarova karnevalska noć*'. Novo doba, Split 10. II. 1941., 6.
- ⁴⁴ Pozivnice za '*Gusarovu karnevalsku noć*'. Novo doba, Split 12. II. 1941., 7.
- ⁴⁵ Kotiljon, starinski francuski ples; plesna zabava s malim darivanjem. Kako su ti darovi godinama nabavljani za *Gusarov* ples iz Pariza, ove je godine nastao problem jer se zbog rata nisu nabavili predmeti darivanja.

⁴⁶ *Kotiljon na 'Gusarovoj noći'*. Novo doba, Split 13. II. 1941., 6.

⁴⁷ *XX. Gusarova noć*. Novo doba, Split 19. II. 1941., 7.

⁴⁸ *Uspjeh Gusarova plesa*. Novo doba, Split 24. II. 1941., 7.

LITERATURA

Spomenica F. D. Gusar. Split 1945.

Spomenica Veslački klub Gusar 1914. - 1964. Split 1964.

Spomenica 60 godina VK Gusar Split. Split 1974.

Frano Baras: *Splitski karnevali*. Split 1984.

Duško Marović: *Povijest sporta u Splitu: Od antičkih igara do Prvog svjetskog rata*. Split 1990.

Jerko Matošić: *Sto godina veslanja u Splitu*. Split 1990.

Frano Baras: *Staro zrcalo splitsko: članci i podlisci*. Split 1994.

Duško Kečkemet: *Slikari, kipari, arhitekti: Likovna umjetnost novijeg doba u Splitu*. Split 2004.

Herci Ganza Čaljkušić: *Spomenica HVK Gusar: 1914. - 2004*. Split 2004.

Duško Marovi, Mihovil Radja: *Povijest sporta u Splitu: 1918. - 1941*. Split 2006.

THE ROWING CLUB *GUSAR* AND ITS SIGNIFICANT ROLE IN THE
SOCIOCULTURAL LIFE OF SPLIT BETWEEN WORLD WARS

Summary

The rowing club *Gusar* was once founded as the result of a series of attempts by the intellectual elite to create a noble and a solid foundation for further cultural development of both the city and its inhabitants. In this paper, the author addresses rowing as a perfect example of a sporting activity, which, when cleverly planned, may contribute to the overall prosperity of the city within even a short period of time. In other words, it is rather difficult to either discuss or write about the history of Split in the last hundred years without reference to the history of the club itself.

Gusar played a leading role both in promotion of rowing in Dalmatia and in establishing the so-called Veslački savez Jugoslavije (Rowing Federation of Yugoslavia). Its members were the first among Croatian athletes to win the European gold medals. The club, due to all these significant achievements, was definitely the first to contribute to the Europeanisation of Split in the first thirty years of the 20th century.

There was always a close-knit relationship between the rowing club and the city. The support of its citizens was one of the key factors in both the development and the success of the club. Its members, having always been aware of the important sociocultural role of the club, actively participated in all the aspects of the city life. They were cocreators of many events. Amongst the most significant events that they created were the famous balls, that were held either at the Central Hotel or at the National Theatre. Their original purpose was to raise donations for the acquisition of competitive rowing boats. These balls soon became central social events, that were carefully structured to provide hours of entertainment. The activities like choreographed dancing, lottery, bingo and numerous surprise numbers were accompanied by live music and ran all through the night. The most original balls were held in the period 1914-1941. Dr. Ivo Stalio, who was the president of the club in this period, would frequently go to Paris to collect information about the latest trends in both fashion and music. These trends would eventually be reflected in the artistic organisation of the balls.

Twenty balls were held in the period 1922 – 1941. The current management of the club honours its tradition. In 2014, this most successful sports club in Croatia celebrated one hundred years of its existence.

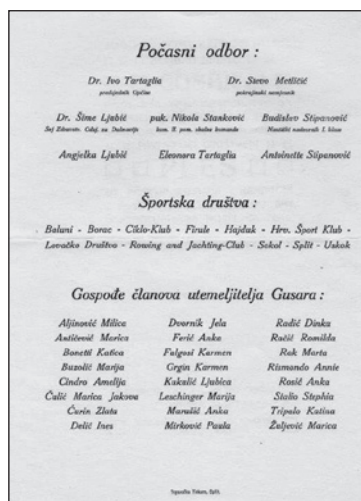
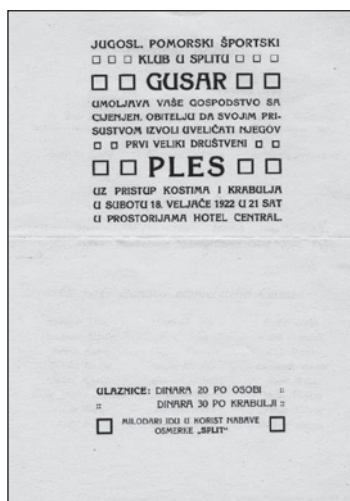
Slika 1. Pogled s mora na prvi Gusarov Dom i ponton s veslačima (digitalni arhiv Kluba prikupljen u prigodi izrade Spomenice HVK Gusar 1914. - 2004.)

Slika 2. Dugogodišnji predsjednik Gusara dr. Ivo Stalio sa suprugom Stefanijom rođ. Pierotic (arhiv Muzeja športa u Splitu)

Slika 3. Čelništvo splitskoga Gusara 1924. godine. Gore slijeva nadesno: Šime Raunig, Antun Danilo, -, -, - i Frane Dominis; dolje: Bruno Roić, dr. Josip Jablanović, dr. Ivo Stalio, ing. Fabijan Kaliterna, Duje Delić i ing. Vorih Matković (digitalni arhiv Kluba prikupljen u prigodi izrade Spomenice HVK-a Gusar 1914. - 2004.)

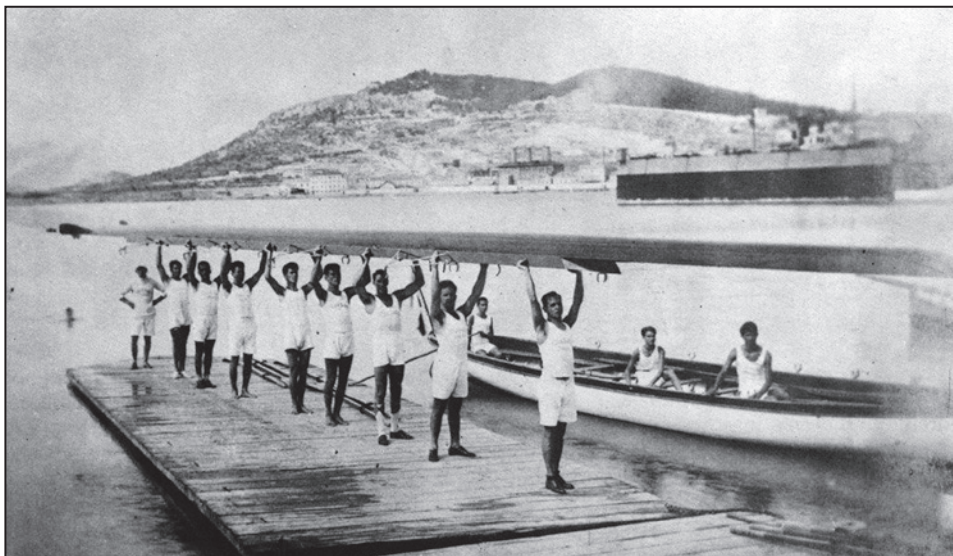

Slike 4. i 5. Pozivnica za prvi Gusarov ples 1922. godine (digitalni arhiv Kluba prikupljen u prigodi izrade Spomenice HVK-a Gusar 1914. - 2004.)

Slika 6. Mimohod veslača Gusara u splitskoj luci kojom građanstvu najavljuju svoj društveni ples početkom dvadesetih (digitalni arhiv Kluba prikupljen u prigodi izrade Spomenice HVK-a Gusar 1914. - 2004.)

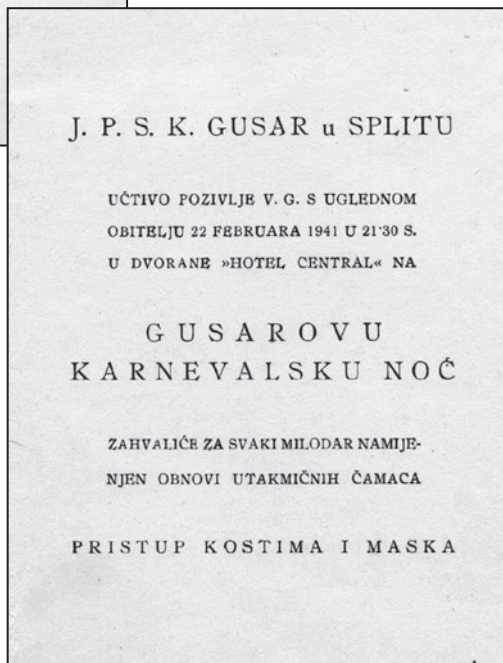
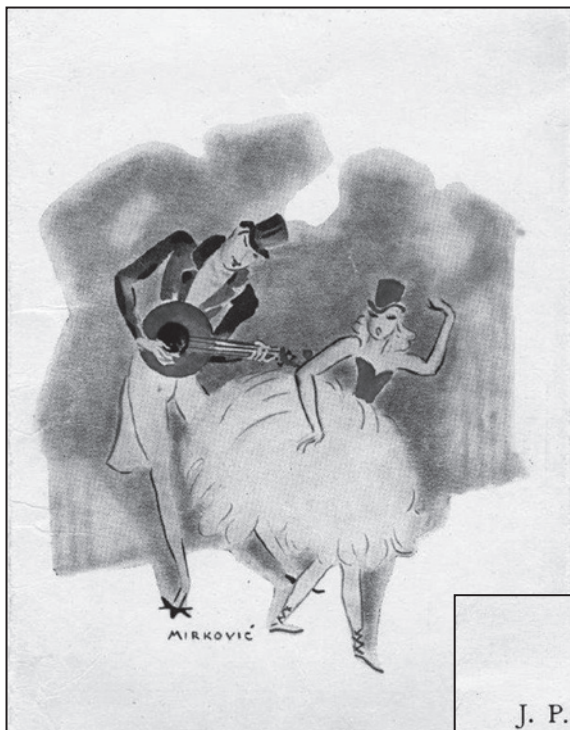
Slika 7. Gusaraši sa svojim prvim osmercem kupljenim od prihoda s Gusarova plesa: kormilar Kamilo Roić, dr. Edo Bulat (liječnik), prof. Aleksandar Vukić, Luka Kaliterna, Duško Žeželj, Vlade Bučan, Dalibor Čorak i ing. Josip Kodl (digitalni arhiv Kluba prikupljen u prigodi izrade Spomenice HVK-a Gusar 1914. - 2004.)

Slika 8. Na Gusarovom balu. Gornji red stoje slijeva nadesno: Sergio Dučić, -, -, Joško Tommaseo, B. Kamber, Ljubo Katalinić, -, Pavao Kosiček, Zvonko Jelaska; srednji red stoje: Mihovil Kargotić, -, -, Došner, Slavko Radić, gđa Dujmić-Došner, Lina Karaman, Milka Dvornik-Tommaseo, -, -, -; sjede: gđa Radić, Marica Kamber-Tommaseo, gđa Dujšin, Marija Plazibat-Katalinić (digitalni arhiv Kluba prikupljen u prigodi izrade Spomenice HVK-a Gusar 1914. - 2004.)

Slika 9. Na Gusarovoj noći 7. veljače 1931. u Narodnom kazalištu (digitalni arhiv Kluba prikupljen u prigodi izrade Spomenice HVK-a Gusar 1914. - 2004.)

Slike 10. i 11. Pozivnica za posljednji predratni Gusarov ples 1941. godine autora Ivana Mirkovića (arhiv Muzeja športa u Splitu)